

DOI: 10.5281/zenodo.3834926

UDC: 005.334.4:334.716

JEL: M 21

INVESTIGATION OF APPROACHES TO DETERMINING THE ESSENCE OF BANKRUPTCY OF AN ENTERPRISE

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

Brahina S. Olha, PhD in Economics

Odessa National Polytechnic University, Odessa, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2050-552X

Email: BraginaOS@ukr.net

Received 11.09.2019

Брагіна О.С. Дослідження підходів щодо визначення сутності банкрутства підприємства. Оглядова стаття.

У статті автором наведені точки зору різних вітчизняних і закордонних вчених щодо визначення поняття «банкрутство» та сформовано чотири підходи до його визначення, зокрема банкрутство як стан неспроможності, банкрутство як результат впливу чинників, банкрутство як інструмент виведення з кризової ситуації та банкрутство як точка в життєвому циклі підприємства. В процесі дослідження літературних джерел та законодавчих документів стосовно поняття «банкрутство» можна було прослідити ототожнення його з поняттями «неплатоспроможність» та «неспроможність», тому автором наведена схема системи понять інституту банкрутства підприємств. Розмежування даних термінів представимо через взаємопов'язану ланцюгову систему понять інституту банкрутства. Побудова даної системи ґрунтується на змінах у фінансово-майновому стані підприємства. Розмежування даних понять також добре просліджується в наведеній моделі життєвого циклу підприємства в термінах інституту банкрутства. В роботі представлена класифікація причин банкрутства, виділено його стадії, основні риси кожної стадії та екстрені заходи для виходу з банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, підприємство, підхід, сутність, неспроможність, платоспроможність, неплатоспроможність.

Brahina O.S. Investigation of approaches to determining the essence of bankruptcy of an enterprise. Review article.

The author presents the perspectives of various domestic and foreign scientists on the definition of "bankruptcy" and formed four approaches to its definition, including bankruptcy as a state of insolvency, bankruptcy as a result of factors, bankruptcy as a tool for withdrawal from the crisis and bankruptcy as a point in life enterprise cycles. In the course of researching the literary sources and legislative documents concerning the concept of "bankruptcy" it was possible to trace its identification with the concepts of "insolvency" and "insolvency"; The distinction of these terms will be presented through the interconnected chain of concepts of bankruptcy institute. The construction of this system is based on changes in the financial state of the enterprise. The distinction of these concepts is also well traced in the model of the life cycle of the enterprise in terms of bankruptcy. The paper presents the classification of the causes of bankruptcy, identifies its stages, the main features of each stage and emergency measures for exit from bankruptcy.

Key words: bankruptcy, enterprise, approach, essence, insolvency, solvency, insolvency.

В умовах ринкової економіки підприємства функціонують в умовах нестабільності та невизначеності зовнішнього середовища, що може викликати формування кризових стану фінансового розвитку і як наслідок спричинити банкрутство підприємства. Тому потрібно швидкого реагування на постійні зміни кон'юнктури ринку, що і зумовлює необхідність розробки політики запобігання банкрутства, оскільки вона дає можливість передчасного виявити ознаки кризового стану підприємства. У зв'язку з економічною нестабільністю, яка спостерігається в нашій країні на протязі останніх років проблема банкрутства в Україні актуальна як ніколи. Тому виникає потреба детального вивчення та аналізу сутності такого явища, як банкрутство, оскільки більшість питань стосовно нього з теоретичної точки зору в сучасній вітчизняній літературі недостатньо обґрунтовані та опрацьовані. Це зумовлює необхідність дослідження змісту даної категорії передусім на понятійному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню питань щодо сутності банкрутства підприємства розробки присвячені роботи багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників, серед яких великий внесок внесли І.А. Бланк, Н.А. Голошапов, О.О. Терещенко, А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, Є.М. Андрушак, О. Третяк, Н.Ю. Возіянова, Г. Ляшенко, В.П. Петренко, М.С. Лосева, О.Л. Пластун, Л.С. Ситник та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Однак залишаються не в повній мірі розглянутими питання дослідження понятійного апарату категорії «банкрутство» у зв'язку з тим, що в процесі дослідження літературних джерел та законодавчих документів стосовно поняття «банкрутство» можна було прослідити ототожнення його з поняттями «неплатоспроможність» та «неспроможність», що зумовлює необхідність дослідження змісту даної категорії передусім на понятійному рівні.

Метою статті є дослідження підходів щодо визначення сутності банкрутства підприємстві.

Основними завданнями статті виступають:

- Дослідження сутнісної характеристики терміну «банкрутство»;
- На основі аналізу точок зору зарубіжних і вітчизняних дослідників відділення підходів авторів щодо сутності терміну банкрутство;
- Побудова моделі життєвого циклу підприємства в термінах інституту банкрутства;
- Дослідження та формування класифікації причин банкрутства суб'єктів господарювання;
- Дослідження різновидів банкрутства підприємств за виділеними класифікаційними ознаками.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У зв'язку з нестабільністю розвитку ринкової економіки України та загостренням фінансової кризи, постає проблема банкрутства, які відмічається наявністю підприємств, які функціонують з надмірними богами та не мають можливості задовольнити вимоги кредиторів по сплаті боргів. Банкрутство виступає одним з ключових елементів ринкової економіки та інституту системи громадського та торговельного права. Ситуація банкрутства підприємств є типовою для економіки не лише країн, що розвиваються, а й будь-якої з розвинутих країн [1].

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [2].

В економічній літературі існує велика кількість наукових праць, присвячених розгляду сутності, класифікації та особливостям банкрутства. Таким чином, варто відмітити, що термін «банкрутство» різними авторами розглядається з різних точок зору (табл. 1).

Таблиця 1. Сутнісна характеристика терміну банкрутство

Точка зору	Автори	Сутнісна характеристика терміну
1	2	3
Банкрутство як стан неспроможності	Академічний тлумачний словник [3]	Банкрутство - фінансова неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат по боргових зобов'язаннях.
	Андрійчук В.Г. [4]	Під банкрутством розуміють визнану арбітражним судом неспроможність боржника — суб'єкта підприємницької діяльності — відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.
	Бланк І.А. [5]	Банкрутство - встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги, та виконати зобов'язання перед бюджетом.
	Кондрашихін А.Б., Пєпа Т.В., Федорова В.О. [6]	При певному збігу обставин тривалої кризи виробнича система виявляється на порозі якісно нового стану — банкрутства, коли темпи реалізації продукції основної діяльності вже не в змозі покривати зростання зовнішніх боргів і внутрішні витрати виробництва.
	Терещенко О.О. [7]	Банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.
Банкрутство як результат впливу чинників	Ляшенко Г. О. [8]	Банкрутство є наслідком незадовільного управління підприємством, нехтування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, Тобто є закономірністю розвитку підприємства на мікрорівні та формою підтримання конкурентоспроможності галузі.
	Петренко В.П., Лосєва М.С. [9]	В умовах ринкового середовища банкрутство – це плата за свободу вибору системою менеджменту підприємства стратегії і тактики його поведінки на ринку, розплата за управлінські помилки у стратегічному плануванні, хибні цілі і прийняті для їх досягнення рішення, наслідком чого повинно бути невідворотне включення механізму фінансового банкрутства – розорення боржника кредиторами.
	Пластун О.Л. [10]	Банкрутство – підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливає нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним.
Банкрутство як інструмент виведення з кризової ситуації	Боронос В.Г., Плікус І.Й. [11]	Банкрутство можна розглядати як інструмент виведення суб'єктів підприємницької діяльності з кризової фінансово-господарської ситуації, оскільки в основі самої процедури банкрутства лежать конкретні юридичні й економічні дії, результатом яких є звільнення підприємства від боргів, повернення дебіторської заборгованості.

Продовження таблиці 1.

Банкрутство як точка в життєвому циклі підприємства	Ситник Л.С. [12]	Банкрутство – зафіксована юридично точка в життєвому циклі підприємства, що означає неможливість ведення фінансово-господарської діяльності з невід'ємним прибутком як самостійним господарюючим суб'єктом.
---	------------------	---

Джерело: складено автором за матеріалами [1]

Відповідно до проведеного аналізу (табл. 1) доцільно зробити висновок, що більшість авторів, зокрема Андрійчук В. Г., Бланк І.А., Кондрашихін А.Б., Пепа Т.В., Федорова В.О., Терещенко О.О., розглядають банкрутство як стан неспроможності підприємства розрахуватися по зобов'язанням та відновити свою платоспроможність [3], [4], [5], [6], [7].

Акцентуючи увагу на визначенні Бланка І.А., зазначимо, що банкрутство - встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги, та виконати зобов'язання перед бюджетом [5].

В академічному тлумачному словнику відображена аналогічна думка, відповідно до якої банкрутство представляє собою фінансову неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат по боргових зобов'язаннях [3].

Автори другої групи (Ляшенко Г.О., Петренко В.П., Лосєва М.С., Пластун О.Л.) розглядають банкрутство як результат впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства [8], [9], [10].

Зокрема Ляшенко Г.О. ототожнює банкрутство з закономірністю розвитку підприємства на мікрорівні та формою підтримання конкурентоспроможності галузі, що дає можливість відмітити трактування ним терміну як результат прорахунків підприємства та жорсткої конкуренції [8].

Якщо В.П. Петренко та М.С. Лосєва у розгляді категорії «банкрутство» спиралися на недоліки управління [9], то О.Л. Пластун робить акцент на чинники зовнішнього середовища та приділяє значну увагу такій категорії як криза, і вбачає саме її основною причиною виникнення банкрутства на підприємстві [10].

Зовсім відмінне твердження терміну «банкрутство» дають Боронос В.Г., Плікус І.Й., які його розглядають як інструмент виведення суб'єктів підприємницької діяльності з кризової фінансово-господарської ситуації, оскільки в основі самої процедури банкрутства лежать конкретні юридичні й економічні дії, результатом яких є звільнення підприємства від боргів, повернення дебіторської заборгованості [11].

А також з іншого боку розглядає дане поняття Ситник Л.С., на думку якого банкрутство є точкою в життєвому циклі підприємства [12].

Таким чином, відмінності в трактуваннях поняття «банкрутства» можна пояснити тим, що науковці розглядають по суті один процес (банкрутство), але різні його стадії. Частина з них більшу увагу привертають до першопричин (результат дії ринкових механізмів), інші – на результативні ознаки (наслідок неспроможності) [1].

Відповідно до аналізу, наведеного у таблиці 1 можна прослідити, що багатьма авторами термін «банкрутство» ототожнюється з поняттями неспроможність.

Відповідно до українського законодавства, зокрема Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», під банкрутством розуміється визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [2].

Поряд з терміном «банкрутство» розглядається поняття «неплатоспроможність», яке характеризує неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності [2].

Окрім Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» термін банкрутство розглядається також у інших українських законодавчих документах.

Відповідно до господарського кодексу нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури вважається банкрутством [13].

Національним банком України банкрутство розглядає як неспроможність юридичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності у встановлений строк задовольнити вимоги кредиторів, повернути кредити банку та забезпечити обов'язкові платежі до бюджету [14].

Центральною спілкою споживчих товариств України банкрутство розглядає як неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями. Банкрутство може бути зумовлене конкуренцією, некомпетентним управлінням, біржовими спекуляціями тощо [15].

Відповідно до аналізу думок авторів та законодавчих документів стосовно поняття «банкрутства» можна прослідити ототожнення його з поняттями «неплатоспроможність» та «неспроможність».

Відповідно до проведеного аналізу різних джерел дослідження терміну «банкрутство» сформуємо схему, за якою доцільно відокремлювати дані поняття (рис. 1). Розмежування даних термінів представимо через взаємопов'язану ланцюгову систему понять інституту банкрутства. Побудова даної системи ґрунтується на змінах у фінансово-майновому стані підприємства.

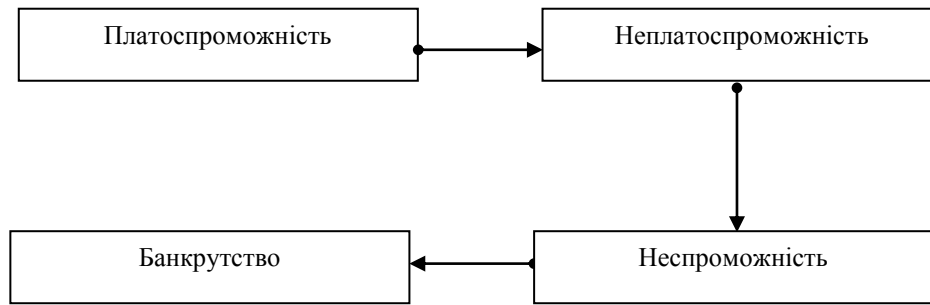

Рис. 1. Система понять інституту банкрутства підприємств
Джерело: складено автором за матеріалами [7, 8, 9]

Відповідно до встановленої системи, сформулюємо визначення для кожного з основних понять інституту банкрутства.

Таким чином, на нашу думку, під банкрутством доцільно розуміти визнану арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Під неспроможністю слід розуміти нездатність підприємства задовольняти вимоги кредиторів щодо оплати товарів (робіт, послуг), включаючи нездатність забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди в зв'язку з перевищенням зобов'язань боржника над його майном або у зв'язку з незадовільною структурою балансу боржника [16].

Під неплатоспроможністю розуміється фінансовий стан підприємства, при якому воно має збої у виробничо-господарській діяльності, не погашає у терміни і в повному обсязі свої боргові зобов'язання, проте здатне це зробити за рахунок реалізації всіх або частини активів, що є у нього.

Відповідно до розгляду банкрутства Л.С. Ситником, як точки в життєвому циклі підприємства зобразимо модель життєвого циклу підприємства відповідно до категорії «банкрутство» [12].

Розмежування даних понять і використання їх в моделі життєвого циклу підприємства дозволяє перейти від факту констатації фінансового стану, що склався, до його прогнозування і попередження (рис. 2).

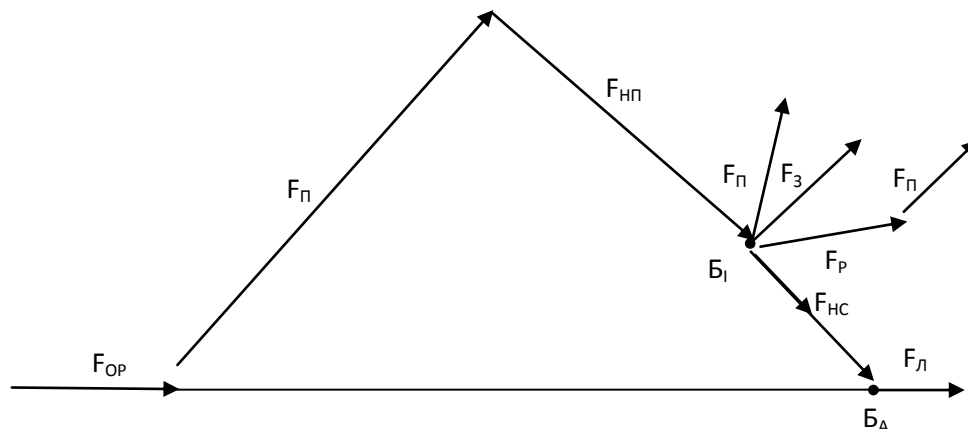

Рис. 2 Модель життєвого циклу підприємства в термінах інституту банкрутства
Джерело: складено автором за матеріалами [7, 8, 9, 10, 12]

Де, приведені наступні позначення фаз життєвого циклу підприємства:

- F_{ор} – організація;
- F_п – платоспроможність;
- F_{нп} – не платоспроможність;
- B_л – точка біфуркації (галуження);
- F_п – приєднання;
- F_з – злиття;
- F_р – реорганізація;
- F_{нс} – неплатоспроможність;

Гл – ліквідація;
Ба – банкрутство.

Відповідно до українського законодавства (Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом») в арбітражному процесі суб'єкти підприємницької діяльності можуть виступати в декількох якостях: заявник, кредитор, боржник, керуючий санацією (санатор), розпорядник майном, ліквідатор.

Заявником слід вважати кредитора (самого боржника, прокурора або іншу особу), за заявою якого порушено справу про банкрутство конкретного боржника.

Кредитор - юридична або фізична особа, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника [2].

Аналізуючи Закон, можна класифікувати кредиторів наступним чином:

- ініціюючі;
- примушені;
- забезпечені;
- поточної заборгованості;
- привілейовані;
- реєстрові.

Керуючий санацією (санатор) - фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення санації боржника тобто особа, що бажає взяти участь в оздоровленні підприємства-боржника під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання його банкрутства.

Розпорядник майна - фізична особа, на яку у встановленому цим Законом порядку покладаються повноваження щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство в порядку, встановленому цим Законом.

Ліквідатор - фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому цим Законом порядку [2].

Класифікація причин виникнення стану банкрутства суб'єктів господарювання та їх обґрунтування представлені в табл. 2.

Таблиця 2. Класифікація причин банкрутства суб'єктів господарювання

№ п/п	Ознака класифікації	Види причин
1	За формою виникнення	- зовнішні (об'єктивні); - внутрішні (суб'єктивні).
2	За природою виникнення	- кібернетичні на макро- та мікрорівні; - культурно-етичні; - випадкові; - злочинні.
3	За особами, що створили ситуацію банкрутства	- боржник; - ділові партнери; - треті особи.
4	За характером виникнення	- створювані власними діями боржника (навмисні або ненавмисні); - створювані діями третіх осіб; - створювані природними катаклізмами та стихійними лихами, виробничими аваріями.
5	За часом дії	- короткочасні; - тривалої дії.
6	За можливістю впливу підприємства	- усуваються самим підприємством; - важко усуваються; - не усуваються.
7	За можливістю діагностування та прогнозування	- діагностуються; - прогножуються; - не піддаються прогнозуванню.

Джерело: складено автором за матеріалами [7, 8, 9, 10]

За формою виникнення причини слід поділяти на:

- зовнішні
- внутрішні.

Зовнішні – не залежать від діяльності підприємства, тобто причини, створюють умови господарювання:

- економічні – кризовий стан економіки країни, загальний спад виробництва, інфляція, нестабільність фінансової системи, зростання цін на ресурси, зміна кон'юнктури ринку, неплатоспроможність і банкрутство партнерів, монополізація ринку. Однією з причин неспроможності суб'єктів господарювання може бути неправильна фіскальна політика держави;
- соціальні – зростання безробіття, скорочення зарплат бюджетникам, виплат пенсіонерам, військовослужбовцям; збільшення диференціації доходів населення; кадрова криза; скорочення мінімального рівня заробітної плати; криза політики соціального та медичного страхування; інтелектуальна криза, зростання соціальних конфліктів і моральна деградація суспільства. Соціальні кризи виникають при загостренні суперечностей або зіткненні інтересів різних соціальних груп чи утворень: працівників і роботодавців, профспілок і підприємців, працівників різних професій, персоналу і менеджерів та ін;
- політичні – політична нестабільність суспільства, зовнішньоекономічна політика держави, розрив економічних зв'язків, втрата ринків збуту, зміна умов експорту й імпорту, недосконалість законодавства в галузі господарського права, антимонопольної політики, підприємницької діяльності та інших проявів регулюючої функції держави;
- демографічні – чисельність, склад народонаселення, рівень добробуту народу, що визначають розмір і структуру потреб і платоспроможний попит населення;
- посилення міжнародної конкуренції у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу [18, с.11].

Зовнішні причини практично дуже важко (іноді неможливо) врахувати.

Внутрішні – причини пов'язані безпосередньо з господарюванням суб'єкта та залежать від форм, методів та організації роботи на самому підприємстві [17, с.23]:

- невміння передбачити банкрутство й уникнути його в майбутньому;
- зниження обсягів продажів через погане вивчення попиту відсутності збутової мережі, реклами;
- зниження обсягу виробництва;
- наближення цін на деякі види продукції до цін на аналогічні, але більш високоякісні імпортні;
- невиправдано високі витрати;
- низька рентабельність продукції;
- занадто великий цикл виробництва;
- великі борги, взаємні неплатежі;
- розбалансованість економічного механізму відтворення капіталу підприємства [18].

У класичній ринковій економіці, як відзначають зарубіжні дослідники, 1/3 провини за банкрутство підприємства падає на зовнішні фактори і 2/3 - на внутрішні [17, с.23].

За природою виникнення причини можна поділити на:

- кібернетичні на макро-та мікрорівні;
- культурно-етичні;
- випадкові;
- злочинні.

До кібернетичних причин на макрорівні відносяться: відсутність чіткої законодавчої бази банкрутства, достатньої розробленості адміністративної та кримінальної відповідальності за банкрутство, дієвого органу управління банкрутством як на рівні держави, так і в регіонах, законодавчо закріпленої необхідності проведення аналізу та відсутність розроблених методик його проведення також є причинами виникнення банкрутства. Тобто причини, пов'язані з управлінням інститутом банкрутства.

До кібернетичних причин на мікрорівні відносяться: внутрішньо-економічні причини, стратегія і тактика роботи підприємства, кваліфікаційний склад керівників та співробітників [19].

До культурно-етичних причин відносяться причини, які пов'язані з недотримання ділових зобов'язань [19].

До випадкових причин відносяться причини внаслідок непередбачених обставин, наприклад, стихійного лиха, неспроможності його боржника [19].

Злочинні причини безпосередньо проявляються через ухилення від оподаткування, не повернення кредитів і їх привласнення, а також привласнення грошей вкладників, для чого з метою уникнення відповідальності використовується механізм банкрутства як інструмент для закриття підприємства [19].

Наприклад, щоб закрити підприємство необхідно провести аудит, сплатити держмити, пройти процедури закриття в податковій інспекції та виконкомі, що вимагає значних фінансових витрат і часу. У той же час, щоб закрити підприємство за процедурою банкрутства, необхідно сплатити держмити і подати оголошення в газету, що звільняє від турбот, значної частини фінансових витрат, а при наявності кредитора-заявника – і від необхідності проводити аудит.

За часом дії причин їх можна поділити на [19]:

- короткочасні, причинами яких може слугувати відсутність дозволу на поставку товару затримки в розрахунках.
- ривалої дії, причинами яких можуть слугувати помилки та упущення в управлінні підприємством: високі витрати, низька рентабельність, проведення збиткових операцій і інші причини, пов'язані безпосередньо до господарювання суб'єкта.

За можливістю впливу підприємства на причини виникнення банкрутства їх слід поділити на [19]:

- ті, що усуваються самим підприємством, а саме неплатоспроможність, погане керівництво;
- ті що важко усуваються, а саме корекція законодавства тощо;
- ті, що не усуваються, а саме стихійні лиха, нещасні випадки.

За можливістю діагностування та прогнозування причин банкрутства можна виділити [19]:

- ті, що діагностуються, тобто на самому підприємстві;
- прогнозовані, в саме платоспроможність ділових партнерів при укладанні договорів);
- ті, що не піддаються прогнозуванню, а саме банкрутство ділових партнерів, природні катаклізми та стихійні лиха, виробничі аварії .

Метою банкрутства підприємства з боргами може бути відновлення платоспроможності боржника, реструктуризація заборгованості або задоволення вимог кредиторів за рахунок майна боржника з його подальшою ліквідацією. Банкрутом може бути визнано не тільки юридична особа або індивідуальний підприємець, але і фізична особа [18, с. 28].

Серед ранніх ознак банкрутства підприємства можна виділити:

- Затримки з поданням звітності - можуть свідчити про погану роботу фінансових служб підприємства;
- Різкі зміни в структурі балансу і звіту про фінансові результати, особливо:
- Зменшення грошей на рахунках (збільшення грошей також може свідчити про неможливість подальших капіталовкладень);
- Збільшення дебіторської заборгованості (різке зниження її також свідчить про труднощі зі збутом, якщо супроводжується зростанням запасів готової продукції);
- Старіння дебіторських рахунків;
- Порушення балансу дебіторської та кредиторської заборгованості;
- Збільшення кредиторської заборгованості (різке зниження її при наявності грошей на рахунках також свідчить про зниження обсягів діяльності);
- Зниження обсягів продажів (несприятливим може виявитися і різке збільшення обсягів продажів, банкрутство може наступити в результаті подальшого порушення балансу боргів, якщо піде непродумане збільшення закупівель, капітальних витрат, крім того, зростання обсягів продажів може свідчити про скидання продукції перед ліквідацією підприємства);
- Конфлікти на підприємстві, звільнення кого-небудь з керівництва, різке збільшення числа прийнятих рішень і т. д.;
- Зменшення доходів підприємства і падіння прибутковості його діяльності, знецінення акцій підприємства, встановлення підприємством нереальних (високих чи низьких) цін на свою продукцію і т.д [18].

Можна виділити такі стадії банкрутства:

1. Прихована стадія – стадія банкрутства, коли зовні загроза не виражена, проте передбачається, що через 1 - 1,5 року можуть виникнути кризові явища, що характеризують стадію явного банкрутства.
2. Фінансова нестійкість - стадія банкрутства, коли виникнення труднощів з готівкою, в наслідок - затримка платежів, порушення договірних умов; наявність деяких ранніх ознак банкрутства. На цій стадії фінансові показники мають відхилення від норми.
3. Юридично очевидне банкрутство - стадія банкрутства, коли підприємство не може своєчасно оплачувати борги, характеризується значними затримками розрахунків з кредиторами. Кредитори в даному випадку мають право подати позов до арбітражного суду про визнання боржника банкрутом.

Судові справи про банкрутство починаються за заявою боржника (він офіційно визнає свою нездатність своєчасно оплачувати борги), кредитора (він подає заяву, якщо не отримує належних платежів після трьох місяців з дня настання термінів їх виконання), прокурора (при наявності підозр на помилкове банкрутство).

Обґрунтовано, що формулювання самого рішення суду повинно чітко визначати стан боржника і передбачати проведення строго визначених процедур (табл. 3) [18, с.9].

Як видно з таблиці 3, в разі недостатності для погашення визнаних зобов'язань усього майна боржника виникає стан банкрутства, що тягне за собою застосування ліквідаційних процедур.

Таблиця 3 . Рекомендовані критерії розмежування і застосування дефініцій інституту банкрутства

Терміни інституту банкрутства	Характеристика економічного стану суб'єкта	Розгляд справ про банкрутство		
		Варіанти рішень суду	Юридична характеристика наслідків для суб'єкта згідно з прийнятим рішенням суду	Застосовувані процедури
Неплатоспроможність	Відсутність коштів у суб'єкта для погашення зобов'язань із настанням терміну платежу	-	-	-
Неспроможність	Недостатність для погашення визнаної заборгованості по зобов'язаннях оборотних активів суб'єкта	Неспроможний боржник	Тягне зміну юридичних прав суб'єкта. Може спричинити і зміну юридичного статусу при проведенні санації через здійснення реорганізаційних процедур	Санаційні
Банкрутство	Недостатність для погашення визнаних зобов'язань усього майна боржника	Банкрут	Тягне втрату юридичного статусу банкрута	Ліквідаційні

Джерело: складено за матеріалами [18, с.9]

При цьому можливе застосування таких екстрених заходів для виходу з банкрутства [17]:

- зміна керівництва;
- зміна організаційної структури підприємства, скорочення апарату управління, централізація контрольно-планових функцій;
- встановлення жорсткого контролю витрат;
- перепідготовка персоналу, психологічна переорієнтація;
- скорочення номенклатури продукції і послуг;
- посилений маркетинг.

Висновки.

Таким чином, можна відмітити, що сучасні вчені по-різному трактують поняття «банкрутство», розглядають його тільки з однієї сторони, що поставило необхідність до формування підходів до визначення даного терміну, зокрема банкрутство, як стан неспроможності, банкрутство як результат впливу чинників, банкрутство як інструмент виведення з кризової ситуації та банкрутство як точка в життєвому циклі підприємства. Відмінності в трактуваннях поняття «банкрутства» можна пояснити тим, що науковці розглядають по суті один процес (банкрутство), але різні його стадії. Частина з них більшу увагу привертають до першопричин (результат дії ринкових механізмів), інші – на результативні ознаки (наслідок неспроможності).

Abstract

Under conditions of a market economy, enterprises operate in conditions of instability and uncertainty of the external environment, which can cause the formation of a crisis state of financial development and as a result cause bankruptcy of the enterprise. Therefore, it is necessary to respond quickly to the constant changes in the market situation, which necessitates the development of a policy to prevent bankruptcy, since it enables to prematurely identify signs of a crisis state of the enterprise. Due to the economic instability that has been observed in our country in recent years, the problem of bankruptcy in Ukraine is more relevant than ever. Therefore, there is a need for a detailed study and analysis of the essence of a phenomenon such as bankruptcy, since most of the issues concerning him from the theoretical point of view in modern Ukrainian literature are not well-grounded and worked out. This necessitates the study of the content of this category, primarily on the conceptual level.

The purpose of the article is to study the approaches to determining the essence of bankruptcy of the enterprise.

The main tasks of the article are:

- Investigation of the essential characteristics of the term "bankruptcy";
- On the basis of analysis of the views of foreign and domestic researchers of the department of approaches of authors on the essence of the term bankruptcy;
- Construction of the life cycle model of the enterprise in terms of the bankruptcy institute;

- Research and formation of the classification of causes of bankruptcy of business entities;
- Investigation of the types of bankruptcy of enterprises on the basis of classification criteria.

The study used the following methods, such as the method of analysis and synthesis, the method of classification, generalization, grouping.

Thus, modern scholars approach the definition of "bankruptcy" differently, thus placing only one of the parties of this concept a priority, singling out only some aspects of it. Therefore, this necessitated the allocation of various approaches of modern scholars to the interpretation of the concept of "bankruptcy", the formation of the classification of the causes of bankruptcy, the allocation of its stages and the main features of each stage, and emergency measures to break the bankruptcy. It was also revealed that there is an incompatible interpretation of the "bankruptcy" of domestic legislation and modern scholars, which also points to the need for a theoretical rethinking of this concept.

Список літератури

1. Брагіна О.С. Особливості аналізу точок зору авторів відносно економічної категорії «банкрутство» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2012/Economics/10_109163.doc.htm
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
3. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств [Електронний ресурс] : Підручник. - 2002. - Київ: КНЕУ. - 624 с. - Режим доступу : <http://mmlib.net/knigi/ekonomika/kniga-22/4217/>
5. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Т2. - К.: Ника-Центр, 1999. - 512 с. - (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 3).
6. Кондрашихін А.Б., Пепа Т.В., Федорова В.О. Фінансова санація і банкрутство підприємств. [Електронний ресурс]. - Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 208 с. Режим доступу : http://shron1.chtyvo.org.ua/Kondrashykhin_Andrii/Finansova_sanatsia_i_bankrutstvo_pidpriemstv.pdf
7. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб. / Терещенко О.О. - К.: КНЕУ, 2004. - 412 с.
8. Ляшенко Г.О. Банкрутство в системі державного регулювання // Науковий вісник. - 1999. - № 1. - С. 103-108.
9. Лосева М.С., Ревтюк Є.А., Петренко В.П. Процедура банкрутства - ефективний важіль примусового удосконалення систем управління суб'єктами господарювання // Регіональні перспективи (Полтава). - 2000. - № 2. - С. 200-201.
10. Пластун О.Л. Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі // Вісник ЖДТУ. - 2005. - № 2. - С. 256- 261.
11. Фінансова санація і банкрутство підприємств : конспект лекцій / укладачі: В. Г. Боронос, І. Й. Плікус. - Суми : Сумський державний університет, 2013. - 103 с.
12. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економіки» / Людмила Степанівна Ситник ; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк, 2002. - 32 с. - укр.
13. Господарський кодекс України (ст.209) : за станом на 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во, 2003. -192 с..
14. Національний банк України : Методичні рекомендації щодо застосування комерційними банками Закону України "Про банкрутство" (п.2) від 21.07.94р.
15. Центральна спілка споживчих товариств України : Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств (розд.2) 28.07.2006.
16. Бухгалтерський словник [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/kodex-11-12/107.htm>
17. Фролова Л.В. «Управління антикризовою діяльністю підприємства» : Конс.лекцій / Л. В. Фролова - ДонНУЕТ, Донецьк, 2011.
18. Возіянова Н.Ю., Кузнецов А.Н. Механізм державного управління банкрутством: організаційно-економічний аспект, Донецьк - 2002.
19. Оцінка загального фінансово-економічного стану підприємства [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://um.co.ua/10/10-11/10-118200.html>

References

1. Brahina, O.S. (2012). *Features of the authors' point of view regarding the economic category of bankruptcy*. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2012/Economics/10_109163.doc.htm [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine "On Recovery of the Debtor's Solvency or Declaring Bankruptcy" № 2343-XII. (1992, May 14). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> [in Ukrainian].
3. Academic Interpretative Dictionary. Retrieved from: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
4. Andriichuk, V.H. (2002). *Economics of agricultural enterprises*. Kyiv: KNEU. Retrieved from: <http://mmlib.net/knigi/economics/kniga-22/4217/> [in Ukrainian].
5. Blank, I.A. (1999). *Fundamentals of Financial Management*. (Vol. 2). Kyiv: Nyka-Tsentr [in Russian].
6. Kondrashykhin, A.B., Pepa, T.V., Fedorova, V.O. (2007). *Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. Retrieved from: http://shron1.chtyvo.org.ua/Kondrashykhin_Andrii/Finansova_sanatsia_i_bankrutstvo_pidpriemstv.pdf [in Ukrainian].
7. Tereshchenko, O.O. (2004). *Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
8. Liashenko, H.O. (1999). Bankruptcy in the system of state regulation. *Naukovyi visnyk*, 1, 103-108 [in Ukrainian].
9. Losieva, M.S., Revtiuk, Ye.A., Petrenko, V.P. (2000). Bankruptcy Procedure - An Effective Lever For Enforcing Business Management Systems. *Rehionalni perspektyvy*, 2, 200-201 [in Ukrainian].
10. Plastun, O.L. (2005). Determination of the essence of the concept of "bankruptcy" in modern scientific literature. *Visnyk ZhDTU*, 2, 256-261 [in Ukrainian].
11. Boronos, V.H., Plikus, I.Y. (2013). *Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises*. Sumy : Sumskiy derzhavnyi universytet [in Ukrainian].
12. Sytnyk, L.S. (2002). *Organizational and economic mechanism of enterprise crisis management*. Extended abstract of doctor's thesis. Donetsk: NAN Ukrainy. In-t ekonomiky prom-sti [in Ukrainian].
13. Commercial Code Ukraine. (2003, January 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Kyiv: Parlam vyd-vo [in Ukrainian].
14. Methodical recommendations on the application of the Bankruptcy Law by commercial banks. (1994, July 21). Natsionalnyi bank Ukrainy [in Ukrainian].
15. Methodological recommendations for analysis and evaluation of the financial condition of enterprises. (2006, July 28). The Central Union of Consumer Societies of Ukraine [in Ukrainian].
16. Accounting Dictionary. Retrieved from: <http://bibliograph.com.ua/kodex-11-12/107.htm> [in Ukrainian].
17. Frolova, L.V. (2011). *Management of crisis activity of the enterprise*. Donetsk: DonNUET [in Ukrainian].
18. Voziianova, N.Yu., Kuznetsov, A.N. (2002). *Bankruptcy management mechanism: organizational and economic aspect*. Donetsk [in Ukrainian].
19. Assessment of the overall financial and economic condition of the enterprise. Retrieved from: <http://um.co.ua/10/10-11/10-118200.html> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Брагіна О. С. Дослідження підходів щодо визначення сутності банкрутства підприємства / О. С. Брагіна // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2019. – № 4 (10). – С. 40-49. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejopu/2019/No4/40.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3834926

Reference a JournalArticle:

Brahina O. S. Investigation of approaches to determining the essence of bankruptcy of an enterprise. / O. S. Brahina // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2019. – № 4 (10). – P. 40-49. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/ejopu/2019/No4/40.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3834926

